

УДК 613.1:577.4:614.7(477.82)

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ТА ЗАБУДОВИ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Янко Н.В.

*Головне управління Державної санітарно-епідеміологічної служби у Волинській області,
м. Луцьк*

Шацький національний природний парк (НПП) є одним з найважливіших природних комплексів України та Європи. Шацький національний природний парк, далі (Шацький НПП), рішенням ЮНЕСКО МАВ від 30.04.2002 р. включений до міжнародної мережі біосферних резерватів з перспективою створення спільного двохстороннього біосферного резервату „Західне Полісся” між Україною та Польщею.

Зокрема, зелений оксамит парку прикрашають 23 озера загальною площею 6,4 тис.га., в тому числі одне з найбільших в Європі – озеро Світязь. За основними показниками цей озерний комплекс немає собі рівних не лише в Україні, а й в цілому світі, оскільки живлення озер здійснюється за рахунок ґрунтових вод атмосферних опадів.

З урахуванням важливості подальшого розвитку Шацького парку Указом Президента України від 16 серпня 1999 року №992 «Про розширення Швацького національного парку» територія була збільшена з 32 тис. до 49 тис. га. Крім того, рішенням Координаційного комітету ЮНЕСКО з програми «Людина і біосфера» від 30 квітня 2004 року парк занесено до світової мережі біосферних резерватів у складі українсько-польського резервату «Західне полісся», тобто його значення визнано на міжнародному рівні, а територія парку перебуває під міжнародною охороною.

З гігієнічних позицій, метою роботи була оцінка рішень щодо територіального, соціального, комунально-побутового, господарського розвитку Шацького НПП, планувальної структури, функціонального зонування, інфраструктури, транспортного забезпечення, організації всіх видів відпочинку, раціонального використання територіальної комплексної схеми охорони природи (ТЕРСКОП) як на розрахунковий так і прогнозний строки [1,2,6,8,9].

Завданням роботи було розробка еколого-гігієнічних пропозицій щодо містобудівних умов та обмежень забудови Шацького НПП на підґрунті Законів України : «Про основи містобудування»; «Про регулювання містобудівної діяльності»; «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про забезпечення санітарного благополуччя»; «Про охорону атмосферного повітря»; «Основ законодавства України про охорону здоров'я»; Земельного, Лісового, Водного кодексів та інших документів санітарного законодавства [3,4,7,10-14].

Об'єктами досліджень були схеми розподілу території Шацького НПП за функціональними зонами, за об'єктами обліку земель (лісництва і сільські ради) за розміщенням природоохоронних об'єктів (заказники та пам'ятки історії і природи); розподілу території за сільськими радами; поширення видів флори і фауни (птахів, ссавців), які занесені до Червоної книги України; українсько-польського біосферного заповідника «Західне Полісся» Українська частина (Волинська область), тощо [15-18].

Результати власних досліджень: Основним гігієнічним принципом планувальної організації або поселень, або природних районів, або Національних парків України в т.ч. і Шацький НПП є функціональне зонування, яке передбачає комплексну оцінку природних ресурсів, раціональне взаєморозміщення всіх елементів інфраструктури для забезпечення сприятливих умов життя, праці та відпочинку населення (ДСП «Планування та забудова населених пунктів» №173 від 19 червня 1996 р.; ДБН 360-92** «Планування та забудова міських і сільських поселень»). В межах ландшафтно-рекреаційної території, що охоплює ліси, лісопарки, Шацькі озера, зони відпочинку, землі сільськогосподарського використання та виробничої зони, які разом з садами, сквера-

ми, парками, бульварами сельбишної території формують систему озеленення та оздоровчих функціональних зон, а саме : заповідної, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарської. Наведене, було віддзеркалено в Положенні, яке затверджене наказом Міністра екології та природних ресурсів України №54 від 6 лютого 2002 р.

В останні роки на берегах озер, особливо о. Світязь, у межах водоохоронної при-

бережної смуги ведеться інтенсивне індивідуальне будівництво без відповідних дозволів, що вкрай негативно впливає на екологічну ситуацію водойм.

Щорічно зростає кількість відпочиваючих (табл. 1), що призводить до значного антропогенного навантаження та до підвищення рівня забруднення водного середовища заповідної території.

Таблиця 1. Динаміка зростання кількості відпочиваючих на території Шацького НПП за період 2001-2012 роки.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
К-ть постійного проживаючого населення (тис. чол.)	13206	13171	13154	13121	13026	12985	12972	12968	12987	12972	13230	13357
К-ть відвідувачів (тис. чол.)	54,0	57,0	60,0	59,0	61,0	74,0	92,0	120,0	131,0	139,7	120,0	129,0

Щорічно збільшується і кількість приїжджого автомобільного транспорту (табл. 2), що призводить до створення нових

організованих та неорганізованих автостоянок та додатково антропогенного навантаження.

Таблиця 2. Динаміка зростання кількості автомобільного транспорту на території Шацького НПП за період 2001-2012 роки.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
К-ть приїжджого транспорту	13,1	13,9	15,1	14,8	15,2	18,5	23,0	24,1	26,2	21,0	26,0	28,0

У 2004 році рішенням Шацької селищної ради зменшено зі 100 до 5-10 метрів встановлені законом норми водоохоронної зони та прибережної захисної смуги озера Світязь та території зони відпочинку «Гряди», де розташовано понад 72 туристичні бази та яку віднесено до зони спостережної рекреації.

Таким чином, зазначеним рішенням фактично дозволено забудову берега озера Світязь, хоча воно взагалі не передбачено детальним планом забудови. Переважна більшість баз відпочинку (до 90%) побудовані ще у 1950-1970 роках. Така ситуація призводить до стрімкого знищення фауни і флори Шацького парку, як однієї з частини націо-

нального надбання, визнані світовою громадськістю.

Територіально-планувальна структура і функціональне зонування Шацького НПП повинне формуватись відповідно до містобудівних і гігієнічних вимог, народногосподарського профілю, маючи на увазі збереження природно-заповідного фонду, охорони і раціонального використання водних ресурсів, атмосферного повітря тощо. При цьому, головним гігієнічним принципом планувальної організації території Шацького НПП є функціональне зонування (зонінг) з врахуванням містобудівних умов та обмежень, визначенням і раціональним взаєморозташуванням зон житлової (селітебної) та громадської забудови; виробничої території та

ландшафтно-рекреаційних і оздоровчих територій, ландшафтів, лісів, парків, скверів, історично-культурних та інших зон і об'єктів. Наведене повинно реалізовуватись із врахуванням вимог Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів та управління у сфері містобудівної діяльності (Закон України №3038-УІ від 7 лютого 2011 року; Постанова Кабінету Міністрів України №1147 від 17 вересня; ДСП №173 від 19 червня 1966 р. та інші проектно-планувальні документи різних рівнів).

Міжнародна спілка охорони природи – МСОП (IUCN) основними критеріями відбору територій для створення природоохоронних резерватів різних типів вважає: збереження природного стану екосистем та їх спонтанної динаміки; збереження місць існування та місцезростань (включаючи водні ресурси); підтримка генетичного різноманіття; збереження традиційних ландшафтів як естетичної та культурної спадщини; збереження ресурсів які відновлюються в природних системах; можливість проведення наукових досліджень; можливість розробки заходів охорони для кожного типу резерватів.

Ці ж критерії можуть бути використані при визначенні територій, які мають бути включені до переліків територій та об'єктів екомережі або зарезервовані для цих потреб. В основі проектування екомереж повинні лежати як флористичні, фауністичні, геоботанічні та біоценологічні, так і ландшафтні підходи, оскільки різні ієрархічні рівні організації живого покриву характеризується різними механізмами підтримки біорізноманіття. Різні групи критеріїв відбору доповнюють одну і жодна з цих груп не є самодостатньою. Проте при виконанні нашої роботи, ми віддали перевагу еколого-гігієнічним критеріям в залежності від практичної потреби.

В межах зазначених територій виділяються своєрідні підзони різного функціонального призначення: житлової забудови із громадськими центрами в Ростанській, Піщанській, Пулемецькій, Пульмівській, Прип'ятьській, Світязькій, Самійличівській сільських радах і Шацькій селищній. На територіях наведених сільських рад розташовано 14 населених пунктів, близько 200 об'єктів різного призначення, в т.ч. 88 оздо-

ровчих закладів, з яких 85 – для дорослих, 3 – для дітей, 4 – наметові містечка. Генеральні плани населених пунктів, що були розроблені у 80-х – початок 90-х років минулого століття, на цей час застаріли і не враховують нових вимог у сфері містобудування включно з розбудовою інфраструктури. Відсутність таких планів розбудови ускладнює розв'язання органам місцевого самоврядування та виконавчої влади проблем водопостачання, водовідведення, санітарного очищення та благоустрою населених пунктів, місць масового відпочинку та створює передумови для забруднення ґрунту, підземних і поверхневих вод. Тобто не враховано перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку та об'єкти будівництва, що можуть спричинити виникненню надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру та вплинути на стан захисту населення і територій (Постанови КМУ №554 від 27.07.1995 зі змінами та №767 від 20.08.2008 рр.).

До складових відновлювальних територій екомережі Шацького НПП повинні включатись наступні території: здавна орані, низькопродуктивні; засолені внаслідок надмірного зрошення; пасовищні збої, ділянки прогону худоби та місця його постійної концентрації; забур'янені карантинними видами бур'янів, у т.ч. шкідливими для здоров'я людей; кар'єри, відвали породи тощо; орні землі на схилах, які відводяться під ґрунтозахисні смуги, або постійні ділянки, призначені для розведення диких комах-запилувачів; схили насипів та смуги відчуження вздовж автомобільних доріг, залізниць, нафто- і газопроводів, ЛЕП та інших комунікацій; ділянки відкритих ґрунтів на яких відбуваються, або можуть розвинути яружні та зсувні процеси; місця постійного відпочинку та інші рекреаційні території; ділянки, які підлягають довгостроковій консервації внаслідок радіаційного, хімічного або іншого забруднення, яке становить загрозу здоров'ю людей та тварин; селітебні території, які підлягають рекультивациі – садиби, занедбані ферми тощо.

Таким чином, реалізація ТЕРСКОП Шацького НПП та прийняття в ній концентрації народногосподарського та містобудівного розвитку передбачає створення най-

більш сприятливих умов для життєдіяльності і змінення здоров'я населення і відпочиваючих, на підґрунті аналізу їх захворюваності (інструкція Порядок деятельности санэпид-службы по оценке состояния здоровья населения в связи с воздействием факторов окружающей среды» (М., 1984).

Висновки

1. При складанні територіальної комплексної схеми охорони природи повинна даватись гігієнічна оцінка територіального, соціального, комунально-побутового, господарського розвитку, інфраструктури, транспортного забезпечення, організації всіх видів відпочинку та проектування екомережі на підґрунті флористичних, фауністичних, геоботанічних, біоценотичних та ландшафтних підходів.
2. Гігієнічним і екологічним принципом планувальної організації Шацького національного природного парку є функціональне зонування (зонінг) з врахуванням містобудівних умов та обмежень і раціональним взаєморозташуванням житлових, виробничих і ландшафтно-рекреаційних територій.
3. Містобудівні умови та обмеження забудови земельних ділянок Шацького національного парку повинні містити відомості щодо планувальних обмежень, охоронювальних ландшафтів, прибережних захисних смуг, вимоги щодо благоустрою поселень, охоронних зон інженерних комунікацій, забезпечення умов транспортно-пішохідного зв'язку, місць для зберігання автотранспорту і розташування АЗС, розміщенням і обсягу житлового будівництва і об'єктів соціально-побутового обслуговування, водопровідних і каналізаційних споруд, об'єктів виробничого і комунального будівництва, а також заходами з охорони атмосферного повітря, водного басейну, ґрунту, зниження рівнів шуму, вібрації та ЕМВ.
4. Функціональне зонування ландшафтно-рекреаційних територій національного парку необхідно проводити шляхом формування заповідної, регульованої, стаціонарної і рекреаційної та господарської зон, а також об'єктів обліку земель (сільські ради, лісництва), природоохоронних об'єктів (пам'ятки історії і природи), поширення видів флори і фауни та відновлювальних територій екомережі національного парку.
5. Визначальним елементом Шацького національного природного парку в зонах регульованої та стаціонарної рекреації є 23 озера, які потребують створення водоохоронних зон із комплексом заходів спрямованих на запобігання забрудненню та виснаженню водних ресурсів, а також винесення об'єктів забруднення з прибережних смуг із влаштуванням біля урізу води інженерно-геохімічних бар'єрів із суміші екосорбенту глауконітоліту та піску для затримання нафтопродуктів, пестицидів, скидних і дренажних вод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безручно Л.С. Новітній варіант ландшафтної карти Шацького національного парку / Л.С. Безручно, С.І. Кукурудза // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки №17. – 2010, – С. 129-133.
2. Влах М.Р. Рекреаційно-ресурсний потенціал Шацького національного природного парку та його використання / М.Р. Влах, В.І. Поручинський, А.М. Слащук. // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки №11. – 2007. – Ч.1. – С. 233-238.
3. Гарун А.А. Водно-болотний фонд Шацького національного природного парку : антропогенний вплив та екологічні параметри. / А.А. Гарун // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки №11. – 2007. – Частина 1, – С. 112-116.
4. Державний санітарно-епідеміологічний нагляд за реалізацією генеральних планів розвитку міст (Положення П 2.2.1.006-98). Затв. постановою першого заступника Головного державного санітарного лікаря України від 5 листопада 1998 р. – №6.
5. ДСП 173-96. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів – К.: МОЗ України, – 1996. – 84 с. (із змінами і доповненнями №362 від 2 липня 2007 р. та №653 від 31 серпня 2005 р.).

6. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» №3038-XI від 17 лютого 2011 р.
7. Зінько Ю.В. Шацький національний природний парк: нинішні й перспективні туристичні продукти / Ю.В. Зінько, І.П. Ковальчук // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки №11. – 2007. – Ч.1. – С. 231-233.
8. Зміна №1 ДБН А.2.2-1-2003 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд» Затв. Наказом Мінрегіонбуду України від 20 листопада 2009 р. – №524.
9. Кукурудза С.І. Особливості антропогенного навантаження на природні комплекси Шацького природного національного парку // С.І. Кукурудза, У.Б. Койнова // Тези доп. VII з'їзду Укр. Геогр. Товариства. К. : [б.в.]. – 1995. – С. 119-120.
10. Мерленко І.М. Екологічні проблеми Шацького національного природного парку і шляхи їх вирішення. / І.М. Мерленко, М.І. Зінчук // Шацький національний природний парк. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю створення Шацького національного природного парку (17-19 травня 2004 р.) – Світязь. – 2004. – С.142-147.
11. Посібник до розроблення матеріалів впливів на навколишнє середовище (до ДБН А.2.2-1-2003). Інститут «УкрНДШНТБ». – Харків, – 2005. – 332 с.
12. «Посібник до розробки матеріалів ОВНС». Електр. додаток (версія 1.0) – Х. –2007. – 12 с.
13. Про затвердження Порядку надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх склад та зміст. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України №109 від 07.07.2011 р.
14. Про затвердження Порядку віднесення об'єктів будівництва до IV і V категорії складності. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 р. №557.
15. Руководство по составлению раздела «Охрана природы и улучшение окружающей среды градостроительными средствами в проектах планировки и застройки городов, поселков и сельских населенных пунктов». – Москва. – 1982. – 25 с.

СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ И ЗАСТРОЙКИ ШАЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА

Янко Н.В.

В работе была проведена оценка решений по территориальному, социальному, коммунально-бытового, хозяйственного развития Шацкого НПП, планировочной структуры, функционального зонирования, инфраструктуры, транспортного обеспечения, организации всех видов отдыха, рационального использования территориальной комплексной схемы охраны природы (ТЕРСКОП) как на расчетный так и прогнозный сроки.

Таким образом реализация ТЕРСКОП Шацкого НПП и принятой в ней концентрации народнохозяйственного и градостроительного развития предусматривает создание наиболее благоприятных условий для жизнедеятельности и изменение здоровья населения и отдыхающих, на основе анализа их заболеваемости

CURRENT FEATURES PLANNING AND DEVELOPMENT SHATSKYI NATIONAL PARK

N.V. Janko

The work was evaluated solutions to regional, social, communal, economic development of PNP Shatsky, planning structure, functional zoning, infrastructure, transport, organization of all types of recreation, management of territorial integrated circuit Conservation (TERSKOP) as calculated as and forecast periods.

Thus implementation TERSKOP Shatsk and adopted it concentration of national economic and urban development involves the creation of more favorable conditions for life activity and changing health and leisure, on the basis of the analysis of morbidity